

Przemysław DĄBROWSKI*

„SPRAWA WILEŃSKA” NA ŁAMACH POLSKOJĘZYCZNEJ PRASY LITEWSKIEJ W WILNIE W LATACH 1919–1922

(Streszczenie)

Polskie i litewskie ugrupowania polityczne i społeczne dawnej stolicy byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego wysuwały szereg argumentów w zakresie rozwiązania tak zwanej „sprawy wileńskiej”. Bez wątpienia był to punkt zapalny we wzajemnych stosunkach narodowościowych. W okresie tym, władza w Wilnie zmieniała się bardzo często, zaś naprawę sytuację podjęto już w okresie Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich. Nowe rozwiązania z kolei, zaczęto wprowadzać w życie w ramach tak zwanej Litwy Środkowej. To co prezentowano na szpaltach periodyków litewskich wychodzących w języku polskim było stanowiskiem dość „umiarkowanym”, porównując z niezwykle „radykalnymi” tezami lansowanymi w prasie litewskojęzycznej. Argumenty wysuwane przez publicystów polskojęzycznej prasy litewskiej w Wilnie, a także przedstawicieli polskich ugrupowań polityczno-społecznych, świadczyły o tym, iż w okresie dwudziestolecia międzywojennego, nie było jakiegokolwiek szansy na dialog między Polakami i Litwinami, co do przyszłości stolicy byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Oskarżenia i pretensje jednej strony, rodziły podobne po drugiej, zaś rozwijający się brak obopólnego porozumienia, „zmazywał” przez kolejne lata tak ciężko wypracowane wspólne dziedzictwo dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Słowa kluczowe: Wielkie Księstwo Litewskie; spór o Wilno; prasa litewska; Rzeczypospolita Obojga Narodów

Lata 1919–1922 to czas niezwykle trudny dla stolicy byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego, gdy miasto przechodziło „z rąk do rąk”. Powstały po słynnej odziewie Józefa Piłsudskiego Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich istniał do 1920 roku. Wówczas powołano do życia tzw. Litwę Środkową, a także przeprowadzono

* Dr hab. prof. UWM, Katedra Filozofii i Polityki Prawa, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie; e-mail: przemyslaw.dabrowski@uwm.edu.pl

wybory do Sejmu Wileńskiego, mającego na celu określenie przynależności państwowej Ziemi Wileńskiej¹.

W omawianym okresie w mieście nad Wilią ukazywało się wiele tytułów prasowych w różnych językach². Ich los wydawniczy był niejednostajny, ale wydaje się, iż ostrze zmieniającej się w tym czasie cenzury skierowane było przede wszystkim w periodyki litewskie (tak litewsko- jak i polskojęzyczne), co wiązało się wielokrotnie z ich konfiskatami, ze zmianą nazw oraz wszczynaniem przeciwko redaktorom postępowań sądowych³. Jednym z ważniejszych powodów, dla jakiego Litwini podjęli się trudu wydawniczego, była, jak podkreślano, „tendencyjność” prasy polskiej, na kartach której społeczeństwo zamieszkujące gród Giedymina karmiono nieautentycznymi i nieścisłymi informacjami⁴. Ponadto, w wyżej wskazanym przedziale temporalnym, trwała już ożywiona debata w przedmiocie przynależności państwowej Wilna *in spe*. Polskie ugrupowania polityczne i społeczne dawnej stolicy byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego wysuwały szereg argumentów w tym zakresie⁵, co oczywiście spotkało się z natychmiastową reakcją ze strony litewskiej. Warto także zauważyć, że to, co prezentowano na szpaltach periodyków litewskich wychodzących w języku polskim było stanowiskiem dość umiarkowanym, porównując z niezwykle radykalnymi tezami lansowanymi w prasie litewskojęzycznej⁶.

¹ P. Dąbrowski, *Rozpolitykowane miasto. Ustrój polityczny państwa w koncepcjach polskich ugrupowań działających w Wilnie w latach 1918–1939*, Arche, Gdańsk 2012, s. 171–254.

² Zob.: [L. Abramowicz], *Statystyka druków wileńskich w 1919 r. [oku]*, mps., *Kolekcja Ludwika Abramowicza*, Lietuvos Mokslų Akademijos Vrublevskių Biblioteka, Rankraščių Skyrius (LMAVB), *Kolekcja Ludwika Abramowicz*, fond 79,teczka 868, k. 1–4.

³ Szerzej na ten temat patrz: T. Wróblewski, *Prasa litewska w Wilnie przed sądem i rządem „Litwy Środkowej”*, Kowno 1921 r., s. 3–60; *Martyrologia prasy litewskiej w Wilnie*, „Józef” – jednodniówka wileńska, Wilno, 22 listopada 1921 r., s. 2–4; *Akt oskarżenia przeciwko mieszkańcowi miasta Wilna Michałowi Birżyszce*, mps., LMAVB, *Kolekcja rękopisów literackich*, fond 29,teczka 91, k. 38–39v; *Od Redakcji*, „Głos Litwinów – jednodniówka”, Wilno, 21 czerwca 1922 r., s. 1; *Zarys rozwoju życia umysłowego i politycznego Litwy oraz jej stosunek do Polski Niepodległej*, mps., *Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Wilnie*, Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), sygn. 8, k. 39; B. Makowski, *Litwini w Polsce 1920–1939*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986, s. 230–235, który jako pierwszy dokonał krótkiej charakterystyki litewskiej prasy polskojęzycznej.

⁴ *Przed półtrzecia rokiem...*, „Adam” – jednodniówka wileńska, Wilno, 22 listopada 1921 r., s. 1.

⁵ Szerzej na ten temat patrz: P. Dąbrowski, *Rozpolitykowane miasto...*, s. 171–291; postulaty te zamykały się w trzech grupach koncepcji: inkorporacyjnej, federalistycznej oraz autonomistycznej.

⁶ K. Buchowski, *Litwomani i polonizatorzy. Mity, wzajemne postrzeganie i stereotypy w stosunkach polsko-litewskich w pierwszej połowie XX wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2006, s. 117–141; P. Dąbrowski, *Rozpolitykowane miasto...*, s. 195;

I. Charakterystyka czasopism litewskich wychodzących w języku polskim

Dnia 15 maja 1919 roku ukazał się pierwszy numer dziennika zatytułowanego „Głos Litwy”⁷. Zasadniczym celem tego periodyku – odwołującego się do idei krajowej w jej wariacie demokratycznym⁸ i będącego głosem zwolenników państwowości litewskiej⁹ – jaki określono w słowie wstępnym, było zespolenie oraz zharmonizowanie „rozproszonych wysiłków ku budowaniu nowego życia społecznego, odpowiadającego potrzebom najszerzych warstw”, a także ponowne zawiązanie węzłów łączących Wilno z Litwą „budzącą się do życia niepodległego”. Tym samym ostrze działalności publikacyjnej zostało skoncentrowane na pracę demokratyczną, będącą warunkiem *sine qua non* zespolenia wszystkich narodowości zamieszkujących Litwę, jak i podporządkowania tak zwanej „sprawy wileńskiej” interesom Litwy demokratycznej¹⁰. Periodyk ten wychodził do 5 grudnia 1919 roku, kiedy to na mocy postanowienia Sądu Okręgowego w Wilnie, wydanego 4 grudnia 1919 roku, został zawieszony¹¹. Od 12 grudnia 1919 roku zastąpił go, przejmując wszelkie dotychczasowe zobowiązania, dziennik „Echo Litwy”¹². Zaś od 17 lipca 1919 roku, pod redakcją Józefa Stankiewicza, ukazy-

Wileńskie Biuro Informacyjne, mps., LMAVB, *Kolekcja Mariana Świechowskiego*, fond 168, teczka 27, k. 197–198.

⁷ **J. Kazlauskaitė**, *Vilniaus lietuvių periodiniai leidiniai 1904–1940: bibliografinė rodyklė*, Lietuvos TSR Liaudies švietimo ministerija, Vilniaus Darbo Raudonosios Vėliavos ir tautų draugystės ordinų valstybinis V. Kapsuko universitetas, Vilnius 1988, s. 16. Siedziba redakcji i administracji pisma znajdowała się przy ulicy zaułek Św. Ignacego 5/5. Redaktorem odpowiedzialnym została Aldona Czarnačka (od nr 97. z 10 września funkcję tę pełnił Władysław Rakowski), zaś wydawcą Michał Birżyszka, którego od numeru 51. z 16 lipca 1919 r. zastąpił Aleksander Pawłowicz.

⁸ Szerzej na temat tak zwanej idei krajowej, jej znaczenia i zakresu oddziaływania na ziemiach litewsko-białoruskich po 1918 roku, zob.: **P. Dąbrowski**, *Rozpolitykowane miasto...*, s. 176.

⁹ *Ibidem*, s. 195.

¹⁰ **Redakcja**, *Przed paru laty...*, „Głos Litwy”, Wilno, 15 maja 1919 r., nr 1, s. 1.

¹¹ *Sprawa zawieszenia dziennika „Głos Litwy”*, „Echo Litwy”, Wilno, 12 grudnia 1919 r., nr 1, s. 2; *Wybory do Konstytuanty Litewskiej*, „Głos Litwy”, Wilno, 28 listopada 1919 r., nr 163, s. 1; powodem był artykuł w numerze 163. z dnia 28 listopada 1919 r., zatytułowany *Wybory do Konstytuanty Litewskiej*, w którym, zdaniem składu orzekającego, przedstawienie zarządzenia władzy „obcej” w przedmiocie wyborów na terenach częściowo zajętych przez Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich, stanowiło „zamach do obalenia istniejącego na tych obszarach ustroju społecznego [...]”.

¹² **J. Kazlauskaitė**, *Vilniaus lietuvių...*, s. 13; adres redakcji nie uległ zmianie. Wydawcą oraz redaktorem odpowiedzialnym został Michał Birżyszka, którego od numeru 132. z dnia 23 lipca 1920 r. zastąpił Stanisław Długoborski.

wał się tygodnik katolicki noszący tytuł „Nasza Ziemia”¹³. Ostatni jego numer opublikowano prawdopodobnie 28 maja 1922 roku¹⁴.

Kres „Echa Litwy” nastąpił 25 lipca 1920 roku¹⁵, a nieco wcześniej, bo 15 lutego wyszedł pierwszy numer „tygodnika dla ludu pracującego” pod tytułem „Nasza Niwa”. W słowie wstępnym podkreślono znaczenie zasady sprawiedliwości i „braterskiej miłości” między wszystkimi narodami ziem litewsko-białoruskich¹⁶. Natomiast w okresie od 10 sierpnia do 10 października 1920 roku zaczęto wydawać dziennik „Wiadomości Wileńskie”¹⁷.

Do tytułu „Echo Litwy” powrócono z dniem 12 października 1920 roku¹⁸. Zgodnie z zapowiedzią, gazeta pozostawała wierna idei państwowości litewskiej ze stolicą w Wilnie. Uzasadniając jej wydawanie w języku polskim, stwierdzono zaś, iż do wilnian należało przemawiać w ich „macierzystym” języku, w imieniu Litwinów, którzy także znali mowę polską. Stojąc na gruncie niepodległej Litwy, nie uznawali jednak polszczyzny za swój język rodowity¹⁹. Pod tą nazwą wyszedł tylko jeden numer, gdyż pismo przez władze bolszewickie zostało zawieszono²⁰. Od 14 października 1920 roku bowiem, nawiązując do wcześniejszego tytułu, zaczął wychodzić dziennik „Głos Litwy”, w miejsce „przedwcześnie śmiercią

¹³ *Ibidem*, s. 39; **B. Makowski**, *Litwini...*, s. 231, 235; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Książka i prasa na Ziemi Wileńskiej. Drukarnie, wydawnictwa, księgarne, biblioteki, czasopisma XVI w. – 1945 r.*, oprac. **M. Jackiewicz**, Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, Bydgoszcz 2008, s. 220; po chwilowym zawieszeniu pisma, 16 lutego 1921 r., dzięki staraniom Jadwigi Andruszkiewiczówny, nakład został wznowiony. W styczniu 1922 r. została zastąpiona przez Józefa Grabowskiego, zaś ten 15 marca 1922 r. przez Józefa Kiecołta.

¹⁴ **B. Makowski**, *Litwini...*, s. 235; **J. Kazlauskaitė**, *Vilniaus lietuvių...*, s. 39; por.: *Czy zdzierżycie?*, „Zakneblowane usta – jednodniówka”, Wilno, 7 czerwca 1922 r., s. 1; *Martyrologia prasy...*, s. 3.

¹⁵ **P. Dąbrowski**, *Rozpolitykowane miasto...*, s. 50–51; niejako na marginesie należy wspomnieć, iż w okresie strajku drukarzy wileńskich z pierwszej połowy 1920 r. „Echo Litwy” wraz z innymi gazetami, tak polskimi, jak i litewskimi, wydawało jeden tytuł prasowy, to jest „Gazetę Wspólną”.

¹⁶ *Od Redakcji*, „Nasza Niwa”, Wilno, 15 lutego 1920 r., nr 1, s. 1; **J. Kazlauskaitė**, *Vilniaus lietuvių...*, s. 39; redaktorem i wydawcą była Jadwiga Andruszkiewiczówna. Redakcja i administracja mieściła się przy ulicy Św. Ignacego 5/5. Ostatni numer wydano 4 lipca 1920 r.

¹⁷ **J. Kazlauskaitė**, *Vilniaus lietuvių...*, s. 49; siedziba redakcji i administracji pisma mieściła się przy ulicy Mostowej 4. Za redakcję podpisywał się „Komitet Redakcyjny”.

¹⁸ *Martyrologia prasy...*, s. 3; siedziba redakcji i administracji pisma znajdowała się przy ulicy zaułek Św. Ignacego 5/9. Jako redaktor-wydawca widniał „Komitet Redakcyjno-Wydawniczy” (Wiktor Birzyszka i Andrzej Rondomański).

¹⁹ **Komitet Redakcyjno-Wydawniczy**, *W poczuciu powagi...*, „Echo Litwy”, Wilno, 12 października 1920 r., nr 135, s. 1.

²⁰ *Martyrologia prasy...*, s. 2–3.

nienaturalną zgasłego” „Echa Litwy”²¹. „Głos Litwy” ukazywał się do dnia 22 grudnia 1920 roku, gdy na mocy postanowienia Sądu Okręgowego w Wilnie pismo zostało zawieszono²². Na jego miejsce, 24 grudnia 1920 roku, pojawił się dziennik „Dzwon Litwy”, jako gazeta „Litwy Demokratycznej Niepodległej ze stolicą w Wilnie”²³. Po niespełna miesiącu jednakże, 18 stycznia 1921 roku wydano ostatni numer, zaś pismo także zawieszono²⁴. Od 21 stycznia 1921 roku w miejsce „Dzwonu Litwy” wprowadzono inny dziennik, noszący tytuł „Straż Litwy”²⁵.

Obok tych inicjatyw, Litwinom odmawiano równocześnie zgody na zakładanie kolejnych pism. W dniu 15 kwietnia 1921 roku, nie wydano koncesji Wiktorowi Bernatowi na łamanie kart dziennika „Syn Litwy” oraz S. Węckowiczowi na tygodnik „Nasza Praca”, zaś 31 maja 1921 roku Michałowi Birżyszce na wznowienie „Straży Litwy”, w czerwcu 1921 roku Jadwidze Stadziewiczównie na dziennik „Hasło Litwy” oraz ponownie Birżyszce na dziennik „Głos Litewski”²⁶. Nie wszystkie jednak próby kończyły się niepowodzeniem. Od 31 marca 1921 roku zezwolono bowiem na wydawanie „Głosu Ludu”, stanowiącego organ wszystkich narodowości zamieszkujących Wilno – bez względu na wyznawaną religię, dążących do pojednania poprzez realizowaną politykę wzajemnych ustępstw²⁷. Gazeta ta, została jednak zamknięta 9 lipca 1921 roku na mocy uchwały Tymczasowej Komisji Rządzącej.

Dnia 1 kwietnia 1921 roku, zamknięto „Straż Litwy”, a od 1 lipca 1921 roku do 18 sierpnia 1921 roku, wychodził ponownie dziennik „Dzwon Litwy”²⁸. Następnie, w jego miejsce, od 31 sierpnia 1921 roku ukazywał się „Głos Li-

²¹ **Komitet Redakcyjno-Wydawniczy**, *Od dziś dnia...*, „Głos Litwy”, Wilno, 14 października 1920 r., nr 1, s. 1; **B. Makowski**, *Litwini...*, s. 233; adres redakcji nie zmienił się, a redaktorem-wydawcą pozostał „Komitet Redakcyjno-Wydawniczy”, w składzie: Andrzej Rondański i Wiktor Birżyszka. Od numeru 46. z dnia 8 grudnia 1920 r. redaktorem-wydawcą został Wiktor Birżyszka.

²² *Martyrologia prasy...*, s. 3.

²³ *Od Redakcji*, „Dzwon Litwy”, Wilno, 24 grudnia 1920 r., nr 1, s. 1; siedziba redakcji i administracji pisma znajdowała się przy ulicy zaułek Św. Ignacego 5/15. Redaktorem-wydawcą został Józef Ogint.

²⁴ *Zob.: Akt oskarżenia*, w: **T. Wróblewski**, *Prasa litewska...*, s. 3–5.

²⁵ Adres redakcji nie uległ zmianie. Redaktorem-wydawcą był Michał Birżyszka.

²⁶ *Martyrologia prasy...*, s. 3.

²⁷ **Redakcja**, *Od dawna już...*, „Głos Ludu”, Wilno, 31 marca 1921 r., nr 1, s. 1; redaktorem i wydawcą był Aleksander Domienikowski, a redakcja i administracja znajdowały się przy ulicy Dobroczyzny zaułek 6/3, zaś od numeru 7. z 15 maja 1921 r. – Tatarskiej 20.

²⁸ *Wznawiamy przerwana...*, „Dzwon Litwy”, Wilno, 1 lipca 1921 r., nr 14, s. 1; siedziba redakcji znajdowała się przy ulicy zaułek Św. Ignacego 5. Redaktorem i wydawcą był Józef Ogint.

tywy”²⁹. Po kolejnej już konfiskacie i zawieszeniu pisma w dniu 11 września 1921 roku³⁰, Litwini zaczęli wydawać od 22 listopada 1921 roku „jednodniówki wileńskie”³¹, zatytułowane: „Adam” (redaktor-wydawca Wiktor Bernat); „Ewa” (z dnia 23 listopada 1921 roku; redaktor-wydawca Jadwiga Stadziewiczówna); „Józef” (z dnia 24 listopada 1921 roku; redaktor-wydawca Michał Birzyszka); „Maria” (z dnia 25 listopada 1921 roku; redaktor-wydawca Edward Cydzik); „Jan” (z dnia 26 listopada 1921 roku; redaktor-wydawca Bolesław Stadziewicz); „Anna” (z dnia 27 listopada 1921 roku; redaktor-wydawca Emilia Szczęsnolewiczówna); „Piotr” (z dnia 29 listopada 1921 roku; redaktor-wydawca Jan Zawisza); „Zosia” (z dnia 30 listopada 1921 roku; redaktor-wydawca Paweł Gajdelonis); „Jerzy” (z dnia 1 grudnia 1921 roku; redaktor-wydawca Emilia Szczęsnolewiczówna); „Hela” (z dnia 2 grudnia 1921 roku; redaktor-wydawca Julia Łastowska); „Litwa Niepodległa” (z dnia 3 grudnia 1921 roku; redaktor-wydawca Piotr Insoda; adres wydawnictwa: ulica Uniwersytecka 4/21); „W stolicy Litwy” (z dnia 4 grudnia 1921 roku; redaktor-wydawca Kazimierz Strazdas; adres wydawnictwa: ulica Śniegowa 20/9); „Przyszłość Litwy” (z dnia 6 grudnia 1921 roku; redaktor-wydawca Franciszek Muralis; adres wydawnictwa: ulica Suzdalska 13/2); „Niech żyje Litwa!” (z dnia 7 grudnia 1921 roku; redaktor-wydawca Waleria Hryncewiczówna; adres wydawnictwa: ulica Sióstr Miłosierdzia 3b); „Jeszcze Litwa nie zginęła!” (z dnia 8 grudnia 1921 roku; redaktor-wydawca Zofia Pauksztisówna; adres wydawnictwa: ulica Zarzecze 16/21); „Litwo, ojczyzno moja!” (z dnia 10 grudnia 1921 roku; redaktor-wydawca Julia Łastowska; adres wydawnictwa: ulica Ostrobramska 12/1); „Z Litwą” (z dnia 11 grudnia 1921 roku; redaktor-wydawca Ksawery Ambraszko; adres wydawnictwa: ulica Zarzecze 16/21)³².

W okresie od 13 do 28 stycznia 1922 roku, po uzyskaniu od władz polskich koncesji wydawniczej, ponownie wychodził dziennik „Głos Litwy”³³. Niejako w opozycji do tej gazety, na łamach której przede wszystkim bojkotowano udział w wyborach do Sejmu Wileńskiego³⁴, inna grupa Litwinów wydawała od

²⁹ Adres redakcji nie uległ zmianie. Funkcję redaktora-wydawcy pełnił Wiktor Birzyszka.

³⁰ **B. Makowski**, *Litwini...*, s. 233.

³¹ Do 2 grudnia 1921 r. siedziba redakcji „jednodniówek wileńskich” pozostała bez zmian (ulica Św. Ignacego 5).

³² Pierwszym, który wskazał na tytuły i daty wydania był B. Makowski, *Litwini...*, s. 234–235; zob. też: **J. Kazlauskaitė**, *Vilniaus lietuvių...*, s. 7, 14, 17, 24, 33, 34, 41, 44, 46, 55, 66, 67.

³³ **J. Kazlauskaitė**, *Vilniaus lietuvių...*, s. 16–17; siedziba redakcji znajdowała się przy ulicy zaułek Św. Ignacego 5. Redaktorem i wydawcą był Michał Birzyszka, którego na tym stanowisku od numeru 9. z dnia 12 stycznia 1922 r., zastąpiła Julia Łastowska.

³⁴ *Ostrzeżenie!!*, „Głos Litwy”, Wilno, 6 stycznia 1922 r., nr 5, s. 1.

7 stycznia 1922 roku czasopismo zatytułowane „Przyszłość Litwy”³⁵. Periodyk ten nawoływał do wyrażenia opinii przez społeczeństwo litewskie w głosowaniu do sejmku w Wilnie oraz przestrzegał przed Litwinami – „przybyszami” ze Żmudzi, jako „szkodnikami”, „agentami”, „zakapturzonymi agentami” władz litewskich w Kownie, działającymi na ich korzyść oraz Niemców. To właśnie ta grupa, w opinii redakcji periodyku, namawiała do niezgody i poróżnienia między Litwinami³⁶.

Od 5 lutego do 2 czerwca 1922 roku zaś zaczął ukazywać się kolejny już dziennik zatytułowany „Litwa”³⁷. W dniu 7 czerwca 1922 roku wyszła jednodniówka nosząca tytuł „Zakneblowane usta”³⁸, z kolei 21 czerwca 1922 roku inna – pod tytułem „Głos Litwinów”³⁹.

II. „Sprawa wileńska”

Kwestia Wilna w okresie dwudziestolecia międzywojennego stanowiła punkt zapalny we wzajemnych stosunkach polsko-litewskich. Każda ze stron, w swoim przekonaniu, posiadała bardzo mocne argumenty w przedmiocie określenia przyszłej przynależności państwowej miasta nad Wilią. Na ich poparcie wielokrotnie przywoływano koncepcje wypracowane w ówczesnej sytuacji geopolitycznej, jak i również odwoływano się do wydarzeń historycznych, interpretowanych jednak na różne sposoby, często wzajemnie wykluczające się⁴⁰.

Już w pierwszych numerach „Głosu Litwy” bowiem, Michał Birżyszka przywołując fakty z dziejów byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego, uważał, że zmiana gramatyczna w stosowaniu wyrażenia „w Litwie” na „na Litwie”, była spowodowana tym, iż znaczna część społeczeństwa zaczęła ciążyć ku Polsce, której podporządkowano sprawę Litwy. Tym samym Litwini „myślący po litewsku” używali określenia „w Litwie”, zaś Litwini „myślący po polsku”, czuli się

³⁵ Adres redakcji: Połocka 15. Na redaktora-wydawcę wskazano Andrzeja Šiukstasa. Prawdopodobnie wyszedł tylko jeden numer.

³⁶ *Od Redakcji „Przyszłości Litwy”*, „Przyszłość Litwy”, Wilno, 7 stycznia 1922 r., nr 1, s. 1.

³⁷ **J. Kazlauskaitė**, *Vilniaus lietuvii...*, s. 33; adres redakcji nie uległ zmianie. Redaktorem-wydawcą był Paweł Sipowicz.

³⁸ *Ibidem*, s. 66; siedziba wydawnictwa mieściła się przy ulicy Objazdowej 1/1. Redaktorem i wydawcą została Maria Żukowska.

³⁹ *Ibidem*, s. 17; siedziba wydawnictwa: ulica Św. Jańska 21, a redaktorem i wydawcą była Anna Jodeło.

⁴⁰ Zob.: **W.O.** [sygn. nierozwiązana], *Naprawa błędów historii*, „Echo Litwy”, Wilno, 19 czerwca 1920 r., nr 107, s. 1.

Polakami żyjącymi i mieszkającymi „na Litwie”⁴¹. Do tego wyrażenie „na Litwie”, przytaczając wcześniejszą tezę Michała Römera, wyrażoną w jego wiekopomnym dziele zatytułowanym *Litwa. Studium o odrodzeniu narodu litewskiego*⁴², było wyrazem „dominacji” oraz „zaboru”, odnosząc się do takich prowincji jak: „na Mazowszu”, „na Kujawach” czy „na Podlasiu”. Inny z anonimowych publicystów „Głosu Litwy” z kolei, nawiązując do ustaleń Birżyski oraz Römera, przyznał, że zwrot „na” dotyczył tak zwanej „historycznej dominacji”, ale nie oznaczał „zaborczości współczesnej i świadomej”. Kończąc, w dość mocnych słowach skierowanych do Polaków, stwierdzał:

Nazywajcie nas jak chcecie, jeno z dusz swoich raz na zawsze wykreście wspomnienie naszej minionej do Rzeczypospolitej Polskiej faktycznej przynależności: wówczas nie będą nas kłuły często niemyślne, przez nieświadomość, bez złej woli uwłaczania nam powtarzane przez was „na Litwie” [...], jakbyśmy już naprawdę i nadal mieli pozostać murzynami w „Waszym Kraju”⁴³.

Odnosząc się do ówczesnych stosunków narodowościowych, Michał Birżyszka przyjął pewną ciekawą alegorię i, kontynuując swój wywód, przyrównał istniejące rozbieżności narodowe do tak zwanej „parafiańszczyzny”, która miała oznaczać: „[...] zasklepienia się w sobie, zaśniedziałość umysłu, krótkowzroczce polityczne i w ogóle brak orientacji szerszej”. Wskazując na owe „społeczności parafialne” (inaczej „parafie narodowe”): polską, litewską, białoruską i żydowską, podkreślał, iż każda z nich żyła własnym życiem, aż do momentu, gdy „[...] sąsiad nie zaczepi jej w ten lub ów sposób”, co często kończyło się licznymi bójkami. Ludzie tacy, z uwagi na nieznamość problemów drugiej strony, kierowali się ponadto pogardą i nienawiścią do swojego sąsiada. Birżyszka apelował tym samym o burzenie murów odgradzających „parafie narodowe” i zbudowanie jednego, dużego „placu”, na którym każdy znalazłby swoje dogodne miejsce. Początkowo dla każdej nacji czymś mało zrozumiałym byłaby obecność sąsiadów o innej aparycji, mowie oraz zwyczajach. Pisał: „Wilno nasze, to śliczne, kochane Wilno, będzie się cieszyło i szczyliło tym, że tworzy je nie społeczeństwo jednolite, jednojęzykowe, lecz kilka narodowości o odrębnych swoistych, nabytych

⁴¹ **M. B.[irżysz]-ka**, *Drobne, nieuchwytnie...*, „Głos Litwy”, Wilno, 16 maja 1919 r., nr 2, s. 1. Znaczna część artykułów publikowanych na łamach polskojęzycznej prasy litewskiej nie posiadała tytułów (na początku są jedynie data i miejsce, zbieżne z datą publikacji gazety, co może w pewnym sensie wywołać niezrozumienie u Czytelnika). Stąd też autor zdecydował się na stworzenie takowych poprzez użycie pierwszych słów rozpoczynających zdanie danego tekstu przytoczonego w periodyku.

⁴² **M. Römer**, *Litwa. Studium o odrodzeniu narodu litewskiego*, Lwów 1908.

⁴³ *Czemu „w Litwie”, nie „na Litwie”*, „Głos Litwy”, Wilno, 19 listopada 1919 r., nr 155, s. 3.

w ciągu swego życia historycznych cechach”⁴⁴. Jednakże to dzięki właśnie takim zabiegom istniałaby możliwość, aby „żywioty nieżyczliwe” oraz „życzliwe” zbliżyły się do siebie i bez jakiegokolwiek nacisku i uprzedzeń, podjęły, w myśl zasady samostanowienia narodów oraz istoty demokracji, decyzję o przyszłości państwowej Litwy i związaniu jej ze swoją dawną stolicą, a więc Wilnem⁴⁵.

Ponadto na łamach prasy wyrażano także ogólny pogląd, iż zajęcie przez armię polską Wilna w kwietniu 1919 roku nie przyniosło żadnego rozstrzygnięcia, a jedynie skomplikowało i tak krętą już drogę Litwy do odbudowy swojego niepodległego państwa. Przyjmując za fundament zasadę sprawiedliwości oraz potrzebę oparcia stosunków społecznych na postumencie pokojowym, sądzono, iż wojsko polskie powinno ruszyć przeciwko bolszewikom wraz z zastępami litewskimi, co przyniosłoby bez wątpienia większą pewność, zaufanie i wymierny rezultat. Tym samym, jak dodawano, nie wystąpiono do rządu i społeczeństwa litewskiego o udzielenie zgody na takie działania, co więcej, nie było nawet żadnego obopólnego porozumienia w tym zakresie. Przystawionej oliwy do ognia dołąła uchwała Sejmu Ustawodawczego w Warszawie, dotycząca uznania Litwy i Białorusi jako części składowych państwa polskiego⁴⁶. Litwini odebrali to jako atak na ich niezależność. Polacy, jak ich wówczas zaczęto przedstawiać, niczym nie różnili się od Niemców, pragnąc siłą „zagarnąć” kraje wchodzące niegdyś w skład Rzeczypospolitej Obojga Narodów⁴⁷. Wydarzenia te spowodowały, iż stosunki polsko-litewskie, weszły na bojową ścieżkę, bez możliwości nawiązania szerszego porozumienia, zaś obecność władz polskich w Wileńszczyźnie postrzegano w kategoriach „obcej” i niezrozumiałej „okupacji”⁴⁸.

⁴⁴ **M. B.[irżysz]-ka**, *Jedną z plag...*, „Głos Litwy”, Wilno, 17 maja 1919 r., nr 3, s. 1; zob. też: *Jeszcze na początku...*, „Głos Litwy”, Wilno, 23 października 1919 r., nr 134, s. 1.

⁴⁵ **Idem**, *Sprawozdanie korespondenta...*, „Głos Litwy”, Wilno, 18 maja 1919 r., nr 4, s. 1; **idem**, *Nieznosna atmosfera*, „Głos Litwy”, Wilno, 21 maja 1919 r., nr 6, s. 1; **idem**, *Prasa polska...*, „Głos Litwy”, Wilno, 27 czerwca 1919 r., nr 35, s. 1; patrz: **Z.A.** [sygn. nierozwiązana], *„Nasz Kraj podaje...*, „Głos Litwy”, Wilno, 2 lipca 1919 r., nr 39, s. 1.

⁴⁶ Zob.: *Zarys rozwoju życia umysłowego...*, k. 37.

⁴⁷ **Pax** [sygn. nierozwiązana], *Pierwsze kroki*, „Głos Litwy”, Wilno, 18 maja 1919 r., nr 4, s. 1–2; **M. B.[irżysz]-ka**, *Wiadomość...*, „Głos Litwy”, Wilno, 25 czerwca 1919 r., nr 33, s. 1.

⁴⁸ *Minął rok 1919...*, „Echo Litwy”, Wilno, 1 stycznia 1920 r., nr 1, s. 1; *Zarys rozwoju życia umysłowego...*, k. 37, gdzie stwierdzono: „Wszystko to razem tworzyło atmosferę wzajemnej podejrzliwości, nieufności, kopało przepaść między dwoma niegdyś bratnimi narodami, wśród których rej wodzić zaczęli demagodzy, skrajni szowiniści i stosunki polsko-litewskie miały się ułożyć w ramach międzynarodowych, międzypaństwowych, popłynęły łożyskiem krótkowzrocznej parafianščyzyny i doprowadziły w rezultacie do takiego rozwiązania problemu wileńskiego, że jest on zaognioną raną nie tylko na organizmie Litwy, lecz i Polski i nie wiadomo jakie dla naszej ojczyzny gotuje jeszcze w przyszłości niespodzianki”.

Mimo tego początkowo nie wykluczano nawet zbudowania jakiegoś sojuszu wojskowego lub politycznego, pod warunkiem przyjęcia bardziej „realnego” planu będącego podstawą dla dyskursu. Nigdy jednak nie byłaby możliwa jakakolwiek unia państwowa między Polską a Litwą. Dla Litwinów bowiem słowo to nie było tak istotne jak dla Polaków i nie interpretowali go jako czegoś ważnego czy nieśmiertelnego⁴⁹. Konstatowano: „Koncepcja unii, zaczerpnięta z archiwum polskich pamiątek narodowych i odświeżona, a zmodernizowana, zbyt jest obcą tradycji narodowego ruchu litewskiego, zbyt zniechęconą w społeczeństwie młodej, ludowej Litwy, by mogła liczyć na przyjęcie jej przez stronę drugą”⁵⁰. Należy jednak zauważyć, iż społeczeństwo litewskie nie występowało, jak stanowczo zaznaczano, przeciwko dawnym „dokumentom” unijnym, ale tak zwanej „tradycji unii życiowych”⁵¹.

Do tego dochodził fakt, że Litwini w swoich działaniach wielokrotnie czuli się zapomniani i osamotnieni. Widoczne były również obojętność i utrudnienia płynące ze strony polskiej⁵². Niemalże na każdym kroku dopatrywali się oni jakiejs „zasadki” lub „zdrady”⁵³. Dlatego też składane propozycje federalistyczne czy unijne, zamykające się w groteskowym zdaniu: „Chodź, chodź, kotku biały, i całusa daj”, kończyli pytaniem: „Nie wierzymy! Gdzieście byli przedtem?”⁵⁴. Sądzono także, że wszelkie „kombinacje” w przedmiocie unii, odciągały Litwinów od demokracji, niepodległości, a także przeciągały w czasie wprowadzenie tak niezbędnych reform społecznych⁵⁵. W pierwszej kolejności, jak postulowano, należało się „poznać”, „pokochać”, a na końcu „wiązać”. Żaden przymus nie był

⁴⁹ **M. B.[irżysz]-ka**, *Przed paru zaledwie tygodniami...*, „Głos Litwy”, Wilno, 22 maja 1919 r., nr 7, s. 1; **Z.Ż.** [sygn. nierozwiązana], *O Unię polsko-litewską. Studium ekonomiczne, polityczne i kulturalne*, cz. I, „Echo Litwy”, Wilno, 4 lutego 1920 r., nr 27, s. 3.

⁵⁰ **M. B.[irżysz]-ka**, *W chwili obecnej Polska...*, „Głos Litwy”, Wilno, 29 maja 1919 r., nr 13, s. 1.

⁵¹ **Idem**, *Al. Babiński...*, „Głos Litwy”, Wilno, 28 czerwca 1919 r., nr 36, s. 1.

⁵² **A.L.** [sygn. nierozwiązana], *Jak się tworzy państwo litewskie*, cz. I, „Głos Litwy”, Wilno, 24 maja 1919 r., nr 9, s. 1.

⁵³ **A.R.** [sygn. nierozwiązana], *Luźne myśli o moralności w polityce*, cz. I, „Głos Litwy”, Wilno, 5 listopada 1919 r., nr 143, s. 1; **B. Łachim**, *Rok temu my...*, „Dzwon Litwy”, Wilno, 15 lipca 1921 r., nr 26, s. 1.

⁵⁴ **M. B.[irżysz]-ka**, *Ułożenie się stosunków międzypaństwowych...*, „Głos Litwy”, Wilno, 23 maja 1919 r., nr 8, s. 1; **idem**, *W chwili obecnej Polska...*, „Głos Litwy”, Wilno, 29 maja 1919 r., nr 13, s. 1; **A.L.** [sygn. nierozwiązana], *Jak się tworzy państwo litewskie*, cz. I, „Głos Litwy”, Wilno, 24 maja 1919 r., nr 9, s. 1.

⁵⁵ **M. B.[irżysz]-ka**, *W pismach warszawskich...*, „Głos Litwy”, Wilno, 27 maja 1919 r., nr 11, s. 1.

brany pod uwagę⁵⁶. Takie stanowisko wypływało stąd, iż społeczeństwo litewskie nie czuło się zobowiązane do utrzymania „wiecznej” wierności postanowieniom unii lubelskiej z 1569 roku, gdyż nie ono dawało legitymację do jej zawiązania⁵⁷. Tym samym nie powracano do świetności tak zwanej Litwy historycznej, a skupiano uwagę na obszarach Litwy etnograficznej⁵⁸. Uważano, że szlachta litewska uczyniła w przeszłości zbyt wiele ustępstw względem szlachty polskiej, gdyż „[...] wyrzekła się języka i obyczajów własnych, zapomniała o potrzebach ludu swego kraju i służąc li tylko interesom szlachecko-mieszczańskiej Polski, nagina ku nim potrzeby naszego ludu”⁵⁹.

Na szpaltach polskojęzycznej prasy litewskiej poruszano też szereg innych wątków. Podkreślano między innymi, iż Polacy nigdy nie popierali ruchu narodowego litewskiego i jego aspiracji niepodległościowych, co – warto zauważyć – nie do końca było prawdą⁶⁰. Uważano, że „szlachcic-ziemianin” („wielmożny” pan, dygnitarz, „obszarnik”) od zawsze był przekonany o swojej wyższości kulturalnej

⁵⁶ **Idem**, *W chwili obecnej Polska...*, „Głos Litwy”, Wilno, 29 maja 1919 r., nr 13, s. 1; **idem**, *Jesteśmy świadkami...*, „Głos Litwy”, Wilno, 31 maja 1919 r., nr 14, s. 1; **Z.A.** [sygn. nierozwiązana], *W 350-tą rocznicę...*, „Głos Litwy”, Wilno, 6 lipca 1919 r., nr 43, s. 1, gdzie podkreślano: „Powstaniemy i my z niewoli rosyjskiej, pruskiej i tej, którą na nas pragną dziś narzucić”; **Mański** [sygn. nierozwiązana], *Spotkajmy się i poznajmy*, „Echo Litwy”, Wilno, 22 lutego 1920 r., nr 43, s. 1.

⁵⁷ **Z.A.** [sygn. nierozwiązana], *Polacy w dniu dzisiejszym...*, „Głos Litwy”, Wilno, 1 lipca 1919 r., nr 38, s. 1.

⁵⁸ *Prasa litewska*, mps., *Kolekcja Ludwika Abramowicza*, LMAVB, fond 79,teczka 844, k. 2; 4; *Artykuł zamieszczony...*, „Głos Litwy”, Wilno, 30 sierpnia 1919 r., nr 89, s. 1; zob. też: **B.Z.** [sygn. nierozwiązana], *Naród i państwo*, „Nasza Niwa”, Wilno, 27 czerwca 1920 r., nr 11, s. 2; **J.P.-jis.** [sygn. nierozwiązana], *Granice Litwy etnograficznej*, „Nowiny Litewskie”, Wilno, 29 listopada 1918 r., nr 11, s. 1, gdzie wyjaśniono, iż pod pojęciem tym rozumie się nie li tylko obszary, na których używa się języka litewskiego, ale także te, gdzie na podstawie przeprowadzonych badań bądź innych przyjętych „cech przynależności etnograficznej”, dana wspólnota lokalna należy do narodu litewskiego, mimo nieposługiwania się przez nią mową litewską. Dotyczyło to przede wszystkim dawnej guberni wileńskiej, ujmowanej w w/w rozważaniach, jako „pas «wymierający» narodowo”. W innym miejscu, kreśląc konkretną mapę przyszłej Litwy, stwierdzono, iż „najsprawiedliwiej” i „najdogodniej” należało w jej skład włączyć dawne gubernie: wileńską (z wyłączeniem powiatów: dziśnieńskiego i wilejskiego), grodzieńską (z wyjątkiem powiatów południowych), suwalską (bez powiatu augustowskiego), kowieńską oraz tak zwaną Małą Litwę (Prusy). W tak skonstruowanym państwie stosunki między narodowościami zostałyby ułożone na wzór tych, jakie przyjęto w kantonach szwajcarskich.

⁵⁹ **Z.A.** [sygn. nierozwiązana], *Polacy w dniu dzisiejszym...*, „Głos Litwy”, Wilno, 1 lipca 1919 r., nr 38, s. 1.

⁶⁰ Zob.: **P. Dąbrowski**, *Narodowa Demokracja byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Studium z zakresu myśli politycznej i działalności obozu narodowego na ziemiach litewsko-białoruskich w latach 1897–1918*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010, s. 271–276.

nad „chłopen-robotnikiem” („wieśniakiem”, „włościaninem”, „chamem”) i stanowisko takie nie uległo zmianie także w drugiej dekadzie XX wieku. Ponadto, jak przypominano, w wielu sferach język litewski uważano za „pogański”, „gwarę gminną” czy „sokie pasokie”, a Litwini nie byli prawdziwymi chrześcijanami. Przekonanie o wyższości kultury polskiej nad litewską doprowadziło do sytuacji, że jakiegokolwiek wzmianki o dziedzictwie czy literaturze litewskiej były przez prasę polską marginalizowane. Postawa społeczeństwa litewskiego wobec tych zachowań wyrażana była dwutorowo. Z jednej strony ulegano owej polskiej „ekspansji” kulturalnej, ale z drugiej – opierano się i odżegnywano od niej⁶¹. Naród, który pragnął utrwalić swoją „indywidualność narodową”, musiał odzyskać własną kulturę, piśmiennictwo oraz język. Do tego właśnie dążyli Litwini⁶². Dzięki własnej państwowości, do której prawo posiadała każda nacja, „uciskany” przez lata naród litewski mógłby rozpocząć wszechstronną pracę oraz rozwijać swój dorobek i ożywić stosunki gospodarcze⁶³. Początkowo nie odmawiano żadnej narodowości prawa do własnego rozwoju, jednakże już w 1920 roku, postawa ta uległa znacznej radykalizacji. Na łamach litewskiej prasy polskojęzycznej zapowiedziano „wypłenicie” ze społeczeństwa Ziemi Wileńskiej kultury „tłumu”, który następnie miał być połączony z narodem litewskim. Argumentowano: „Uczynimy to nie tylko we własnym interesie, lecz też i interesie Polski, która w przeciwnym razie miałaby do czynienia z przeszczepionym sobie wrzodem, któ-

⁶¹ **M. B.[irzysz]-ka**, *Ułożenie się stosunków międzypaństwowych...*, „Głos Litwy”, Wilno, 23 maja 1919 r., nr 8, s. 1; zob.: *Przed paru dniami...*, „Głos Litwy”, Wilno, 7 września 1919 r., nr 96, s. 1; **A.R.** [sygn. nierozwiązana], *Któż my tacy, my – wilnianie?*, „Głos Litwy”, Wilno, 25 października 1919 r., nr 110, s. 1; *Pragnęlibyśmy przede wszystkim...*, „Echo Litwy”, Wilno, 15 stycznia 1920 r., nr 11, s. 1; *Rola Polaków litewskich...*, „Echo Litwy”, Wilno, 1 lutego 1920 r., nr 26, s. 1; **B. Michałowski**, *Każdy człowiek...*, „Dzwon Litwy”, Wilno, 3 lipca 1921 r., nr 16, s. 1; *Do czytelników*, „Głos Ludu”, Wilno, 31 marca 1921 r., nr 1, s. 2.

⁶² **A.L.** [sygn. nierozwiązana], *Jak się tworzy państwo litewskie*, cz. I, „Głos Litwy”, Wilno, 24 maja 1919 r., nr 9, s. 1.

⁶³ **Idem**, *Jak się tworzy państwo litewskie*, cz. I, „Głos Litwy”, Wilno, 25 maja 1919 r., nr 10, s. 2; patrz: **Feliks K-ki**. [sygn. nierozwiązana], *Do pracy nad ekonomicznym stanem Litwy*, „Głos Litwy”, Wilno, 29 maja 1919 r., nr 13, s. 2; **Mański** [sygn. nierozwiązana], *Gdzie wyjście?*, cz. II, „Echo Litwy”, Wilno, 12 czerwca 1920 r., nr 101, s. 1; **J.G.** [sygn. nierozwiązana], *O los Wileńszczyzny*, „Nasza Niwa”, Wilno, 22 lutego 1920 r., nr 2, s. 2; **B.Z.** [sygn. nierozwiązana], *Naród i państwo*, „Nasza Niwa”, Wilno, 27 czerwca 1920 r., nr 11, s. 1; **Z. Andrzejewski**, *Dążenia Litwinów*, „Nasza Niwa”, Wilno, 20 czerwca 1920 r., nr 10, s. 1; *Stosunek Litwy Niezależnej do Państwa Polskiego*, „Głos Ludu”, Wilno, 8 maja 1921 r., nr 6, s. 7–8; *Stosunek Litwy Niezależnej do Państwa Polskiego*, „Głos Ludu”, Wilno, 22 maja 1921 r., nr 8, s. 3.

ryby zgangrenował cały jej organizm”⁶⁴. Dążenie to byłoby realizowane zgodnie z hasłami, iż: „Kto chce żyć, musi walczyć” oraz „Bez walki życie niemożliwe”⁶⁵.

Zdaniem Michała Birzyski, niechęć Polaków do Litwinów była jednokierunkowa, to znaczy, ci ostatni nie kierowali się agresją względem Polaków, a raczej darzyli ich szczerością i przyjaźnią. Chodziło oczywiście o Polskę „Wojtków i Bartków”, a nie „Dmowskich i Paderewskich”⁶⁶. To „przyjazne” nastawienie na pewno nie implikowało od razu zawarcia tak potrzebnego porozumienia⁶⁷. Zdawano sobie przy tym sprawę, że w zarzucaniu rządowi w Kownie szowinizmu, „terroru” i braku tolerancji względem Polaków było źdźbło prawdy. Nikt bowiem, jak zaznaczano, nie pozostawał bez winy. W owym *confessio* jednakże brakowało ustosunkowania się do wysuwanych zarzutów oraz oskarżeń, co prowadziło do ich odbicia w stronę Polaków, tak aby spojrzeli w „głęb własnych” błędów, popełnianych względem społeczeństwa litewskiego. Argumentowano: „Pośród praktyk religijnych najbardziej jest zalecany rachunek sumienia [...], ale własnego i dopiero w drugim rzędzie da się wymienić rachunek sumienia cudzego”⁶⁸.

Konflikt polsko-litewski o Wilno uważano natomiast za przykład walki „bratobójczej”, zaś obopólne stosunki zostały rozplomienione do „białości”⁶⁹. Krytykowano przy tym niemalże wszystkie propozycje rozwiązania sprawy miasta nad Wilią, ogniskujące wokół tak zniechęconych wówczas koncepcji – ewentualnego plebiscytu przeprowadzonego pod patronatem Ligi Narodów lub wyborów do Sejmu Wileńskiego przewidzianych na 8 stycznia 1922 roku⁷⁰. Pierwsze z rozwiązań od samego początku uważano za „niedorzeczność”. Jego

⁶⁴ *Ob. T. Szopie...*, „Echo Litwy”, Wilno, 3 stycznia 1920 r., nr 1, s. 1; **Audax**. [sygn. nierozwiązana], *O tak zwanej fizjognomii m. Wilna*, cz. II, „Echo Litwy”, Wilno, 15 lutego 1920 r., nr 37, s. 1; zob. też: **Z. Brzozowski**, *Litwa–Wilno 1910–1945*, Paryż 1988, s. 11.

⁶⁵ **Z. Andrzejewski**, *Dążenia Litwinów*, „Nasza Niwa”, Wilno, 20 czerwca 1920 r., nr 10, s. 1.

⁶⁶ **M. B.[irzysz]-ka**, *Al. Babiański...*, „Głos Litwy”, Wilno, 28 czerwca 1919 r., nr 36, s. 1; **Mański** [sygn. nierozwiązana], *Nasza antypolskość*, „Echo Litwy”, Wilno, 24 lutego 1920 r., nr 44, s. 1; **A.R.** [sygn. nierozwiązana], *Czyżby to miała być antypolskość?*, „Echo Litwy”, Wilno, 21 maja 1920 r., nr 84, s. 1.

⁶⁷ **Z.A.** [sygn. nierozwiązana], *Wojtek przemówił...*, „Głos Litwy”, Wilno, 12 lipca 1919 r., nr 48, s. 1.

⁶⁸ **A.R.** [sygn. nierozwiązana], *Demokratom z przeciwka*, „Głos Litwy”, Wilno, 26 września 1919 r., nr 111, s. 1; zob. też: *Z powodu oświadczenia...*, „Głos Litwy”, Wilno, 19 października 1919 r., nr 131, s. 1.

⁶⁹ **Komitet Redakcyjno-Wydawniczy**, *W poczuciu powagi...*, „Echo Litwy”, Wilno, 12 października 1920 r., nr 135, s. 1; **K.B.** [sygn. nierozwiązana], *O losy Litwy*, „Echo Litwy”, Wilno, 20 grudnia 1919 r., nr 8, s. 1.

⁷⁰ Szerzej patrz: **M. B.[irzysz]-ka**, *Jesteśmy obecnie w okresie...*, „Głos Litwy”, Wilno, 8 czerwca 1919 r., nr 21, s. 1; **idem**, *Gdyśmy przed paru tygodniami...*, „Głos Litwy”, Wilno, 19 czerwca

zastosowanie, jako „środka demagogicznego i imperialistycznego, a nie szczerze demokratycznego”, prowadziły do zakłamania, rozżalenia, niesprawiedliwości oraz wystąpienia przeciwko odwiecznemu i przynależnemu prawu naturalnemu⁷¹. Głosowanie do Sejmu w Wilnie zaś, które stało się faktem, między innymi przez ludność litewską zostało zbojkotowane⁷², a sama akcja propagandowa przybierała niekiedy niezwykle ostry i radykalny wydźwięk⁷³. Wydaje się, że w tej jakże trudnej sytuacji, nie było żadnego *aurea mediocritas*. Uznanie niepodległego państwa litewskiego ze stolicą w Wilnie stanowiło dla Litwinów warunek *sine qua non* dla jakichkolwiek rozmów, gdyż „reszta sama się złoży”⁷⁴. Tak jak dla Polaków Wilno stanowiło niezwykle ważne miejsce, również dla Litwinów było wyrazem umiłowania, troski, „kluczem” do „egzystencji narodowej” i „kołyską marzeń o przyszłości”. Konkludowano:

Kocha je [Litwin – przyp. P.D.], jak tylko syn może kochać matkę, jak wyteśkniony do swego gniazda kocha dom swój ptak, jak kocha człek dorosły miejsce swego urodzenia [...]. Wilno dla Litwina jest domem [...]. [...] Wilno było i pozostało dla Litwina wszystkim: głową, sercem i oblubienicą, i nie wyrzeknie się Litwin swej przyszłości, swej myśli i swego ukochania przenigdy na świecie – jak nie wyrzeka się człowiek rozumny swego ciała dlatego tylko, że chwilowo w nim się rozpanoszyły jakieś wrogie mu i niebezpieczne, chorobotwórcze żyjątka, bakterie i insekty⁷⁵.

1919 r., nr 29, s. 1; **idem**, *I jeszcze o plebiscycie...*, „Głos Litwy”, Wilno, 21 czerwca 1919 r., nr 30, s. 1; **idem**, *Dookoła plebiscytu*, „Głos Litwy”, Wilno, 8 grudnia 1920 r., nr 46, s. 1.

⁷¹ **J.K.** [sygn. nierozwiązana], *O plebiscycie*, „Głos Litwy”, Wilno, 29 czerwca 1919 r., nr 37, s. 2; **K.C.** [sygn. nierozwiązana], *Samookreślenie, a plebiscyt*, „Głos Litwy”, Wilno, 18 lipca 1919 r., nr 53, s. 1–2; „*Głos Litwy*” a „*Nasz Kraj*”..., „Głos Litwy”, Wilno, 20 lipca 1919 r., nr 55, s. 1; **Z.** [sygn. nierozwiązana], *Dlaczego nie chcemy plebiscytu?*, „Echo Litwy”, Wilno, 24 grudnia 1919 r., nr 10, s. 2; *W artykule swym...*, „Głos Litwy”, Wilno, 20 listopada 1919 r., nr 156, s. 1; zob.: *W numerze sobotnim...*, „Głos Litwy”, Wilno, 25 listopada 1919 r., nr 160, s. 1; **J.G.** [sygn. nierozwiązana], *O los Wileńszczyzny*, „Nasza Niwa”, Wilno, 22 lutego 1920 r., nr 2, s. 2.

⁷² *Przed półtrzecia rokiem...*, „Adam – jednodniówka”, Wilno, 22 listopada 1921 r., s. 1.

⁷³ Zob.: *Stanowisko litewskie wobec wyborów do tak zwanego „Sejmu Wileńskiego”*, „Litwo, ojczyzno moja – jednodniówka”, Wilno, 10 grudnia 1921 r., s. 1; *Dziś odbędą się wybory...*, „Głos Litwy”, Wilno, 8 stycznia 1922 r., nr 6, s. 1; **Alfa** [sygn. nierozwiązana], *Zgromadzenie wileńskie zamiast Sejmu*, „Litwa”, Wilno, 8 lutego 1922 r., nr 4, s. 1; *W wyborach...*, „Głos Litwy”, Wilno, 1 stycznia 1922 r., nr 1, s. 3, osoby biorące udział w wyborach nazywano „aleksiukami” lub „bolszewikami”.

⁷⁴ **M. B.[irzysz]-ka**, *Al. Babiński...*, „Głos Litwy”, Wilno, 28 czerwca 1919 r., nr 36, s. 1; zob.: *Przegląd prasy...*, „Echo Litwy”, Wilno, 14 stycznia 1920 r., nr 10, s. 1; *Stosunek Litwy Niezależnej do Państwa Polskiego*, „Głos Ludu”, Wilno, 22 maja 1921 r., nr 8, s. 3, gdzie stwierdzano: „Bez spełnienia tego warunku nie może być nawet mowy o porozumieniu polsko-litewskim lub chociażby o zachowaniu stosunków neutralnych: może być tylko walka pod rozmaitymi postaciami, nie koniecznie naturalnie orężna, choć mimo to bezwzględna”.

⁷⁵ **A.R.** [sygn. nierozwiązana], *O Wilno*, cz. I, „Głos Litwy”, Wilno, 6 czerwca 1919 r., nr 19, s. 2.

Przypominano tym samym, iż gród Giedymina od wieków był stolicą dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego⁷⁶, a nie państwa polskiego i tej właśnie prawdziwej historycznej Polacy nie potrafili zaprzeczyć⁷⁷. Uważano ponadto, że kultura polska niezbyt głęboko puściła w Wilnie swoje korzenie, gdyż nie docierała do „warstw najniższych”, czego dowodem była „fatalna mowa-żargon *quasi* polska” oraz rażący wręcz brak kultury widoczny na „pozornie” spolonizowanych krańcach miasta nad Wilią. Jako cechy rdzennie litewskie wskazywano strukturę życia wewnętrznego, charakter i uosobienie ludu wileńskiego oraz liczne naleciało-

⁷⁶ **Mański** [sygn. nierozwiązana], *Tylko z Litwą*, „Dzwon Litwy”, Wilno, 28 grudnia 1920 r., nr 3, s. 1; *15 lipca 1920 r....*, „Echo Litwy”, Wilno, 16 lipca 1920 r., nr 128, s. 1; **Kapka** [sygn. nierozwiązana], *Zamaskowana polonizacja*, „Straż Litwy”, Wilno, 17 lutego 1921 r., nr 23, s. 2–3; *Stosunek Litwy Niezależnej do Państwa Polskiego*, „Głos Ludu”, Wilno, 22 maja 1921 r., nr 8, s. 3; *Polska w Wilnie*, „Głos Litwy”, Wilno, 31 grudnia 1921 r., nr 83, s. 1; **W.O.** [sygn. nierozwiązana], *Wilno-Gdańsk (zestawienie polityczne)*, „Echo Litwy”, Wilno, 4 lipca 1920 r., nr 119, s. 1, gdzie dodawano: „Nie masz Litwy bez Wilna i Wilna bez Litwy”; **idem**, *Nasz stosunek do społeczeństwa polskiego w chwili obecnej*, „Echo Litwy”, Wilno, 14 lipca 1920 r., nr 127, s. 1, wyrażono przy tym dumę, że wszystkie narodowości zamieszkujące Wilno niemalże jednakoowo kochały to miejsce. Ton wypowiedzi, co zrozumiałe, zmienił się diametralnie w momencie, kiedy Litwini na mocy konwencji z Rosją sowiecką z 6 sierpnia 1920 r., odzyskali „na chwilę” Wilno, zob. m.in.: **Kn.** [sygn. nierozwiązana], *Lzy radości – lzy smutku*, „Echo Litwy”, Wilno, 19 lipca 1920 r., nr 131, s. 1; *Daje się nieraz dziś usłyszeć...*, „Wiadomości Wileńskie”, Wilno, 11 sierpnia 1920 r., nr 2, s. 1; *15 lipca 1920 r....*, „Echo Litwy”, Wilno, 16 lipca 1920 r., nr 128, s. 1; **A.R.** [sygn. nierozwiązana], *We własnej przystani*, „Wiadomości Wileńskie”, Wilno, 17 sierpnia 1920 r., nr 7, s. 1; *Nareszcie sami!...*, „Wiadomości Wileńskie”, Wilno, 27 sierpnia 1920 r., nr 16, s. 1; **Galingas** [sygn. nierozwiązana], *Rocznica*, „Litwa”, Wilno, 16 lutego 1922 r., nr 11, s. 1; **Alski** [sygn. nierozwiązana], *Moment obecny sporu polsko-litewskiego o Wilno*, „Litwa”, Wilno, 1 kwietnia 1922 r., nr 47, s. 1–2; **Kunigaikštis** [sygn. nierozwiązana], *Rozdziobią was kruki i wrony*, „Litwa”, Wilno, 20 kwietnia 1922 r., nr 58, s. 1; **Pertinas** [sygn. nierozwiązana], *Dlaczego Litwa domaga się stale Wilna*, „Litwa”, Wilno, 12 maja 1922 r., nr 76, s. 1; patrz też: **M.P.** [sygn. nierozwiązana], *O przyszłość miasta Wilna i guberni wileńskiej*, Wilno 1918, s. 11–13.

⁷⁷ Pojawiały się także inne, odmienne argumenty płynące ze strony niektórych przedstawicieli społeczeństwa litewskiego, zob.: *Czy rząd kowieński posiada prawa do Litwy Wschodniej?*, „Przyszłość Litwy”, Wilno, 7 stycznia 1922 r., nr 1, s. 3; z całą mocą przekonywano, iż Wilno, jako centrum wielonarodowościowego ośrodka, było zbudowane na idei tolerancji i zgodnym współżyciu różnych nacji. Stąd też ówczesna Republika Litewska z rządem w Kownie nie miała nic wspólnego, ani pod względem terytorialnym, ani z tradycją byłego, „sławnego” Wielkiego Księstwa Litewskiego, gdyż została zbudowana przez Niemców, stanowiąc jedynie część Prus Wschodnich; patrz też: *Stosunek Litwy Niezależnej do Państwa Polskiego*, „Głos Ludu”, Wilno, 22 maja 1921 r., nr 8, s. 3, gdzie stwierdzono, iż: „Wilno każdą cegiełką swoją należy do Litwy tysiacylnymi niemi jest z nią związane, egzystuje kosztem Litwy i zginęłoby jeźliby zostało sztucznie wydartym z jej ciała. Litwa też nie może obejść się bez Wilna i wcześniej lub później musi dostać tę swą stolicę”.

ści. Odwoływano się także do założeń antropologicznych, wykazując, że gdyby przeprowadzono pomiary czaszek na obszarze: od Grodna do Dyneburga i od Trok do Mińska (tereny tak zwanej „Białopolski”), „krew litewska” stanowiłaby aż dziewięćdziesiąt osiem procent ogółu.

W tej jakże trudnej i „patowej” sytuacji określono niejako trzy możliwości rozstrzygnięcia sprawy przynależności Wilna, które już wówczas były na bieżąco komentowane przez ówczesną prasę. Pierwsze z rozwiązań zakładało, iż Wilno byłoby miastem polskim. Oczywiście propozycja taka spotkała się z lawiną negatywnych argumentacji ze strony litewskiej, gdyż jej zrealizowanie doprowadziłoby do nieporozumień, „kwasów”, „walki klasowej”, a nawet „gwaltów”. Ciężko było przyjąć uzasadnienie zamykające się w różnych zdaniach wypowiedzianych przez Polaków, iż: „Albo Wilno będzie polskie, albo Wilna wcale nie będzie”⁷⁸ bądź „Albo inkorporacja albo wynoś się za drzwi”⁷⁹. Druga z opcji przewidywała pozostanie Wilna po stronie „młodej” demokracji litewskiej. Zdawano sobie sprawę z faktu, iż na pewno doprowadziłoby to do zaciętej walki o lud wileński z „polską placówką na kresach”, w której rozwijająca się kultura litewska wyszłaby jednak zwycięsko. Wilno wciąż pozostałoby ośrodkiem polskiej „kultury duchowej”, w którym nie doszłoby do żadnego wynarodowienia, a jedynie tak zwani „tutejsi” musieliby opowiedzieć się przy jednym „sztandarze narodowościowym”. Początkowo dopuszczano do głosu myśl, że językiem urzędowym pozostałby, co interesujące, polski, gdyż Litwini, którzy nie wyrzekli się swojej mowy ojczystej i dla „błędnych” braci szeroko otworzyliby swoje serca, byłiby tolerancyjni oraz wyrozumiali. Jak dodawano, Litwini dziwili się, jak można ich oskarżać o narzucenie języka litewskiego miastu, gdzie znaczna część społeczności posługuje się językiem polskim?⁸⁰ Dodatkowo Polacy mogliby liczyć na

⁷⁸ **A.R.** [sygn. nierozwiązana], *Różne poglądy*, „Głos Litwy”, Wilno, 28 września 1919 r., nr 113, s. 1; **idem**, *O Wilno*, cz. I, „Głos Litwy”, Wilno, 7 czerwca 1919 r., nr 20, s. 2.

⁷⁹ **W.O.** [sygn. nierozwiązana], *Ugodowcy litewscy*, cz. II, „Echo Litwy”, Wilno, 10 czerwca 1920 r., nr 99, s. 1; zob. także: *Walka obszarników o majątki*, „Głos Ludu”, Wilno, 8 kwietnia 1921 r., nr 2, s. 1–2.

⁸⁰ **Idem**, *O Wilno*, cz. II, „Głos Litwy”, Wilno, 7 czerwca 1919 r., nr 20, s. 2–3; *Gdy się zjeździe przeciętmy...*, „Głos Litwy”, Wilno, 24 sierpnia 1919 r., nr 84, s. 1; *Jedna ze spraw...*, „Echo Litwy”, Wilno, 31 stycznia 1920 r., nr 25, s. 2; **Komitet Redakcyjno-Wydawniczy**, *W poczuciu powagi...*, „Echo Litwy”, Wilno, 12 października 1920 r., nr 135, s. 1; **Filaret**. [sygn. nierozwiązana], *Ze stosunków krajowych*, „Głos Ludu”, Wilno, 8 maja 1921 r., nr 6, s. 4; zob.: **Guga** [sygn. nierozwiązana], *O przyszłość naszą i Wilna*, „Litwa Niepodległa – jednodniówka”, Wilno, 3 grudnia 1921 r., s. 2, gdzie język wypowiedzi nabrał nieco innego tonu. Przy „wizji” odzyskania Wilna pisano bowiem: „Przede wszystkim my, prawdziwi wilnianie, nie farbowani, będziemy panami swego mienia i miasta, będziemy się rządzili sami. Wtedy do nas nikt na

gwarancję przysługujących im praw, o czym Litwini w przypadku znalezienia się w granicach Polski, jak podkreślano, „[...] nie mogliby ani marzyć”. Tym samym w razie uznania państwa litewskiego ze stolicą w Wilnie, niezależny naród litewski poszedłby z Polakami „[...] ręką w rękę nie jako niewolnik, lecz jako rzeczywiście wolny z wolnym, równy z równym”⁸¹.

Trzecia możliwość zaś przewidywała dla Wilna status Wolnego Miasta na prawach eksterytorialnych⁸². Bez wątplenia takie „połowiczne” uregulowanie sprawy Wilna na jakiś czas ostudziłoby wzajemne walki, a miasto nad Wilią, jak zaznaczano, w konsekwencji samo rozwiązałoby swoje problemy. Jednak jednym z niebezpieczeństw dla tej koncepcji, z jakiego zdawano sobie sprawę, mogłoby być „wmieszanie” się w tak określony plan państw sąsiadujących, a szczególnie Rosji⁸³. Do tego katalogu należy także zaliczyć „projekt” Michała Birzyski, zakładający przyjęcie w Wilnie „dwujęzyczności państwowej” oraz oficjalne uznanie równouprawnienia narodowego⁸⁴. Niezależnie jednak od składowanych propozycji, zgoda i czynione ustępstwa między Polakami a Litwinami były możliwe jedynie wówczas, gdyby ci pierwsi zrzekli się przede wszystkim

występy, popisy i warcholenie nie poważy się zawitać, bo mu zaraz nos przytniemy. Będziemy rządzili się jak nam wygodnie i praktyczniej. Będziemy rozmawiali po polsku, po litewsku i po żydowsku, jak się komu podoba”; *Do czytelników*, „Głos Ludu”, Wilno, 31 marca 1921 r., nr 1, s. 2, dodawano: „[...] jeżeli Litwin pruski mówi po niemiecku, a Litwin wileński po polsku, to jednak z tego nie wynika, że on przestaje być Litwinem. Jednym słowem, język nie przesądza jeszcze z góry narodowości, jak również narodowość – języka. Każdy człowiek ma niezaprzeczalne prawo zaliczać siebie do jakiej on sam sobie życzy narodowości, jak również posługiwać się swym językiem ojczystym nie tylko u siebie w domu, lecz w szkole, w urzędach państwowych, w instytucjach społecznych – w ogóle [...]”.

⁸¹ *Stosunek Litwy Niezależnej do Państwa Polskiego*, „Głos Ludu”, Wilno, 22 maja 1921 r., nr 8, s. 5.

⁸² Szerzej patrz: **P. Dąbrowski**, *Rozpolitykowane miasto...*, s. 289–290; pomysł ten powrócił w 1926 roku w Warszawie, na kanwie książki „Consulibusa” (Włodzimierza Wakara) noszącej tytuł *Doświadczenia i błędy naszej polityki zagranicznej wobec zadań chwili*. Zgodnie z założeniem, wzorem dla ustroju Wileńszczyzny miało być Wolne Miasto Gdańsk. Koncepcja ta została poparta na łamach „Przeglądu Wileńskiego”.

⁸³ **A.R.** [sygn. nierozwiązana], *O Wilno*, cz. II, „Głos Litwy”, Wilno, 7 czerwca 1919 r., nr 20, s. 2–3.

⁸⁴ **M. B.[irzysz]-ka**, *Al. Babiński...*, „Głos Litwy”, Wilno, 28 czerwca 1919 r., nr 36, s. 1.

„zaborczych” planów względem Wilna⁸⁵. Wszelki akt agresji i „napastliwości” jednej strony, rodził bowiem takowy po drugiej⁸⁶.

Wobec powyższego należy zadać pytanie, czy było możliwe zawarcie jakiegokolwiek porozumienia między Polakami a Litwinami, gdy istniało tak odmienne spojrzenie i zapatrywanie na wspólną podstawę, jaką stanowiło Wilno? W jednym z artykułów, zaznaczono, że Litwini nie wykluczali takiego biegu wypadków, a nawet określali siebie w tej materii mianem „optymistów” „nieuleczalnych” czy „na dalszą metę”⁸⁷. Jednakże w pierwszej kolejności, jak dodawano, należało przede wszystkim: wytrwać, wyrzec się „sentymentów tradycji”, postawić na otwarte „stawianie sprawy”, zastosować demokratyczną „tastykę” i tym samym skupić wysiłki na budowaniu wspólnego interesu za pomocą pokojowego dialogu, zaś po utworzeniu, tak krytykowanej przez stronę litewską Litwy Środkowej, wycofać wojska polskie z jej obszarów. Pisano:

Z jednej oraz drugiej strony padło nieraz słowo ostrzejsze przykre, nieraz słuszne, nieraz może niepotrzebne, lecz naszym zdaniem, dobrze że się wypowiedało otwarcie, szczerze. Nie wątpimy też, że wypowiedzenie ich nie odsunęło od nas chwili, w której nastąpi porozumienie między Polską a Litwą [...]”⁸⁸.

Dodawano też, iż zgoda między sąsiadami była realna jedynie wtedy, gdy jeden drugiemu nie będzie „laźł do ogrodu czy też naruszał miedzy”. Wszelkie

⁸⁵ **Z.A.** [sygn. nierozwiązana], *Obchód rocznicy unii lubelskiej...*, „Głos Litwy”, Wilno, 13 lipca 1919 r., nr 49, s. 1; zob.: *Chiński mur*, „Głos Litwy”, Wilno, 29 lipca 1919 r., nr 62, s. 1; zob.: **J.B.** [sygn. nierozwiązana], *O polityce polskiej względem Litwinów*, „Głos Litwy”, Wilno, 9 października 1919 r., nr 122, s. 2, gdzie dodawano: „Dopóki jednak będzie panowała polityka wileńska, dopóki Litwie nie będzie przyznana jej historyczna własność; dopóki na ziemi litewskiej będzie prześladowaną mowa litewska, dopóki litewskiemu narodowi będzie się rzucało w oczy błotem, dopóki będzie się rozpałało nienawiść między polskim a litewskim narodem, dopóki będą się urządzały powstania Polaków na ziemi litewskiej – o żadnej przyjaźni między Polską a Litwą nie może być i mowy”.

⁸⁶ *Pewne pismo wileńskie...*, „Głos Litwy”, Wilno, 18 września 1919 r., nr 104, s. 1; *Z pobytu w Kownie...*, „Głos Litwy”, Wilno, 1 października 1919 r., nr 115, s. 1.

⁸⁷ *Baczny obserwator...*, „Głos Litwy”, Wilno, 9 października 1919 r., nr 122, s. 1; patrz: *Pewne pismo wileńskie...*, „Głos Litwy”, Wilno, 18 września 1919 r., nr 104, s. 1; *T. zw. demokracja polska...*, „Echo Litwy”, Wilno, 5 czerwca 1920 r., nr 95, s. 1.

⁸⁸ *Jesteśmy świadkami...*, „Głos Litwy”, Wilno, 10 sierpnia 1919 r., nr 73, s. 1; patrz też.: *Wszystkie pisma polskie...*, „Głos Litwy”, Wilno, 27 sierpnia 1919 r., nr 86, s. 1; *Bierzemy do rąk...*, „Głos Litwy”, Wilno, 29 sierpnia 1919 r., nr 88, s. 1; zob.: *Nie tyle czytamy...*, „Głos Litwy”, Wilno, 22 października 1919 r., nr 133, s. 1; *W nr 146 „Głosu Litwy”...*, „Głos Litwy”, Wilno, 12 listopada 1919 r., nr 149, s. 1; *Od dłuższego już czasu...*, „Wiadomości Wileńskie”, Wilno, 31 sierpnia 1920 r., nr 19, s. 1; *Pewien polityk wileński...*, „Wiadomości Wileńskie”, Wilno, 2 września 1920 r., nr 21, s. 1; **Ten trzeci** [sygn. nierozwiązana], *Ewentualne drogi do porozumienia*, „Głos Litwy”, Wilno, 15 grudnia 1920 r., nr 51, s. 1.

ważnie zaś zaogniali tak zwani „spolszczeni Litwini”, występujący przeciwko „prawdziwym Litwinom”⁸⁹. Tego, czy owe nadzieje mogły, i w jaki sposób, zostać zrealizowane w bliższym czy bardziej odległym czasie, nie potrafiono już określić⁹⁰. Jak pokazał dalszy bieg wydarzeń historycznych, ten czas wydłużył się aż nadto, biorąc pod uwagę fakt, iż ostrze krytyki skierowane przeciwko Polakom stało się bardziej zjadliwe w związku z zapowiedzianymi i przeprowadzonymi wyborami do Sejmu Wileńskiego, a także przyjęciem przez niego *uchwały z 20 lutego 1922 roku w przedmiocie przynależności państwowej Ziemi Wileńskiej*⁹¹.

Inną płaszczyzną sporu, właściwą Wilnu, była kwestia Uniwersytetu, ostatecznie reaktywowanego przez władze polskie w październiku 1919 roku⁹². Litwini nie wyobrażali sobie, aby ich naukowcy podjęli się pracy w wyższym zakładzie naukowym, gdzie rektorem zostałby wybrany prof. Józef Ziemacki, który w trakcie rozmów z Litwinami, toczonych pod koniec 1918 roku, miał „niezbyt delikatnie” wypraszać osoby przybyłe z Wilna do Kowna i Szawel. Początkowo doceniano jednak fakt, iż Uniwersytet Stefana Batorego miał być nie polski, a „wileński”⁹³. Gdyby zdarzyło się jednak inaczej, nic nie stałoby na przeszkodzie, aby społeczeństwo polskie na Litwie posiadało swój własny wyższy zakład naukowy, z zastrzeżeniem jednak, że inne narodowości także miałyby prawo do założenia wyższej placówki akademickiej. Nadanie uniwersytetowi wybitnie cech „polskości” spowodowałoby, że wykładaliby w nim „zwykli szeregowcy nauki”, gdyż nikt ze znanych i cenionych profesorów nie zgodziłby

⁸⁹ **Z. Andrzejewski**, *Dążenia Litwinów*, „Nasza Niwa”, Wilno, 20 czerwca 1920 r., nr 10, s. 2; dodano, iż: „Prawdziwi Polacy nie zechcą być wrogami narodowościowych dążeń Litwinów”; zob. też: *Co o nas mówią w Sejmie Litewskim*, „Głos Ludu”, Wilno, 24 kwietnia 1921 r., nr 4, s. 3; *Litewska teoria o „spolszczonych” Litwinach*, mps., AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie, zespół 322,teczka 9382, k. 8–10.

⁹⁰ *Wiedzieliśmy od paru tygodni...*, „Głos Litwy”, Wilno, 22 sierpnia 1919 r., nr 82, s. 1–2; zob.: *Jeden z naszych artykułów...*, „Głos Litwy”, Wilno, 23 sierpnia 1919 r., nr 83, s. 1.

⁹¹ Cechą charakterystyczną było jednak to, iż w okresie Litwy Środkowej, a w szczególności w 1921 roku, wszelkie niepochlebne wypowiedzi na temat ówczesnych stosunków polsko-litewskich sformułowane na szpaltach polskojęzycznej prasy litewskiej, były przez władze polskie mocno cenzurowane. Tym samym wiele artykułów miało charakter *stricte* sprawozdawczy; zob.: **Alfa**. [sygn. nierozwiązana], *Uchwała w przedmiocie przynależności państwowej Ziemi Wileńskiej*, „Litwa”, Wilno, 23 lutego 1922 r., nr 17, s. 1; **Alski**. [sygn. nierozwiązana], *Ciężka próba narodu*, „Litwa”, Wilno, 25 lutego 1922 r., nr 19, s. 1; **Gal**. [sygn. nierozwiązana], *W błędnym kole*, „Litwa”, Wilno, 10 marca 1922 r., nr 29, s. 1.

⁹² Szerzej patrz: **P. Dąbrowski**, *Narodowa Demokracja...*, s. 165–167.

⁹³ **Z.A.** [sygn. nierozwiązana], *Jedną ze spraw palących...*, „Głos Litwy”, Wilno, 29 czerwca 1919 r., nr 37, s. 1; **idem**, „*Nasz Kraj*” *zarzuca inteligencji litewskiej...*, „Głos Litwy”, Wilno, 9 lipca 1919 r., nr 45, s. 1.

się zrezygnować z pracy w Krakowie czy we Lwowie na rzecz Wilna. Ponadto unilateralne „zabarwienie polityczno-narodowe” „odstraszy” od uniwersytetu całe rzesze studentów. Stąd też najlepszym rozwiązaniem byłoby, gdyby samo społeczeństwo, a więc niemalże wszystkie narodowości lokalne („części składowe”) Wileńszczyzny zbudowały z własnej woli wspólny ośrodek akademicki⁹⁴.

Tak się jednak nie stało, a reaktywowanie Uniwersytetu oceniono dwójako. Z jednej strony nie zgadzano się z faktem, iż placówka ta – wybitnie polska i państwowa, przez co stanowiła „ciało obce” w Litwie – nawiązywała do dawnej świetności Uniwersytetu Wileńskiego, który był „[...] wspólną własnością całej Litwy, był jej mózgiem”. Z drugiej jednak, licząc na nawiązanie „wspólnego języka” współpracy, z całą mocą podkreślano, iż „[...] przybył dziś Wilnu jeszcze jeden promień, rozjaśniający chmurne jego horyzonty”. Wzmacniając tę wypowiedź, dodawano: „Należy jeno sobie i Uniwersytetowi życzyć, by nie był on kometą błędną i przemijającą, a wszedł do świetnego gwiazdozbioru litewskiego jako gwiazda pierwszorzędna i stała”⁹⁵. Jednocześnie powinien stać się miejscem, gdzie realizowane byłyby zasady wypływające z dawnej tolerancji religijnej oraz względem innych narodowości, wolnym od jakichkolwiek walk politycznych oraz powinien „służyć całej ludności rdzennej kraju”⁹⁶. Nie widziano także niebezpieczeństwa w ewentualnym spowolnieniu prac nad utworzeniem litewskiego Uniwersytetu w Kownie, gdyby młodzież litewska wstępowała w mury wileńskiej *Alma Mater*⁹⁷. Ta ocena musiała oczywiście się zmienić z biegiem lat, gdy wzajemne stosunki uległy znacznemu pogorszeniu. Przy radykalizacji nastrojów Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie nie był uważany już za placówkę o charakterze naukowym, a stanowił, jak to ujęto, „bojówkę”⁹⁸. Jednocześnie przyjęcie w jego nazwie imienia króla Stefana Batorego odbierane było przez kręgi litewskie jako wyraz tęsknoty za dawnym monarchizmem polskim, tak „[...] by w chwili dogodnej powrót władzy królewskiej zabezpieczyć”⁹⁹.

Argumenty wysuwane przez publicystów polskojęzycznej prasy litewskiej w Wilnie, a także przedstawicieli polskich ugrupowań polityczno-społecznych,

⁹⁴ *W artykule wczorajszym...*, „Głos Litwy”, Wilno, 6 sierpnia 1919 r., nr 69, s. 1; *Parę razy już poruszaliśmy...*, „Głos Litwy”, Wilno, 12 sierpnia 1919 r., nr 74, s. 1.

⁹⁵ **A.R.** [sygn. nierozwiązana], *A jednak jaśniej*, „Głos Litwy”, Wilno, 12 października 1919 r., nr 125, s. 1; zob. też: *Pos. Kamieniecki, jak wiemy...*, „Głos Litwy”, Wilno, 13 listopada 1919 r., nr 150, s. 1; *Parokrotnie poruszaliśmy...*, „Echo Litwy”, Wilno, 20 czerwca 1920 r., nr 108, s. 1.

⁹⁶ **N.** [sygn. nierozwiązana], *Wówczas i dziś*, „Głos Litwy”, Wilno, 23 października 1919 r., nr 134, s. 3.

⁹⁷ *Zamieszczony niżej...*, „Głos Litwy”, Wilno, 29 października 1919 r., nr 138, s. 1.

⁹⁸ **B. Michalowski**, *Każdy człowiek...*, „Dzwon Litwy”, Wilno, 3 lipca 1921 r., nr 16, s. 1.

⁹⁹ **H. Bukowiecki**, *Niebezpieczny posiew*, „Głos Ludu”, Wilno, 15 IV 1921 r., nr 3, s. 3.

świadczyły o tym, iż w okresie dwudziestolecia międzywojennego nie było jakiegokolwiek szansy na dialog między Polakami i Litwinami co do przyszłości stolicy byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Oskarżenia i pretensje jednej strony rodziły podobne po drugiej, zaś rozwijający się brak obopólnego porozumienia „zmazywał” przez kolejne lata tak ciężko wypracowane wspólne dziedzictwo dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Jednym z kompromisowych pomysłów, który „na chwilę” mógłby pogodzić zantagonizowane strony, była koncepcja oparcia ustroju Ziemi Wileńskiej na rozwiązaniach przyjętych w Wolnym Mieście Gdańsku. Na pewno propozycja ta nie mogła być zaliczana do „idealnych”, ale zawierała w sobie dość pokaźne pokłady pozytywnych uzasadnień. Być może także, gdyby idea krajowa nie stała się li tylko dawnym „sentymentem” i wciąż przeżywanym uczuciem, a czynną „doktryną polityczną”, jednoczącą wokół siebie wszystkie narodowości, to znalazłaby się jedna zgodna platforma, na której rozpoczęto by budowę solidarnościowego gmachu, z wydzieloną częścią na równouprawnienie i tolerancję narodową.

Bibliografia

Materiały źródłowe:

15 lipca 1920 r..., Echo Litwy, 1920/128.

A.L. [sygn. nierozwiązana], *Jak się tworzy państwo litewskie*, cz. I, Głos Litwy 1919/9.

A.L. [sygn. nierozwiązana], *Jak się tworzy państwo litewskie*, cz. II, Głos Litwy 1919/10.

A.R. [sygn. nierozwiązana], *A jednak jaśniej*, Głos Litwy 1919/125.

A.R. [sygn. nierozwiązana], *Czyżby to miała być antypolskość?*, Echo Litwy 1920/84.

A.R. [sygn. nierozwiązana], *Demokratom z przeciwka*, Głos Litwy 1919/111.

A.R. [sygn. nierozwiązana], *Któż my tacy, my – wilnianie?*, Głos Litwy 1919/110.

A.R. [sygn. nierozwiązana], *Luźne myśli o moralności w polityce*, cz. I, Głos Litwy 1919/143.

A.R. [sygn. nierozwiązana], *O Wilno*, cz. I, Głos Litwy 1919/19.

A.R. [sygn. nierozwiązana], *O Wilno*, cz. II, Głos Litwy i 1919/20.

A.R. [sygn. nierozwiązana], *Różne poglądy*, Głos Litwy 1919/113.

A.R. [sygn. nierozwiązana], *We własnej przystani*, Wiadomości Wileńskie 1920/7.

[**Abramowicz L.**], *Statystyka druków wileńskich w 1919 r.[oku]*, mps., *Kolekcja Ludwika Abramowicza*, Lietuvos Mokslų Akademijos Vrublevskių Biblioteka, Rankraščių Skyrius (LMAVB), *Kolekcja Ludwika Abramowicz*, fond 79,teczka 868.

Akt oskarżenia przeciwko mieszkańcowi miasta Wilna Michałowi Birzyszcze, mps., LMAVB, *Kolekcja rękopisów literackich*, fond 29,teczka 91.

Alfa [sygn. nierozwiązana], *Zgromadzenie wileńskie zamiast Sejmu*, Litwa, Wilno 1922/4.

Alfa. [sygn. nierozwiązana], *Uchwała w przedmiocie przynależności państwowej Ziemi Wileńskiej*, Litwa 1922/17.

Alski [sygn. nierozwiązana], *Moment obecny sporu polsko-litewskiego o Wilno*, Litwa 1922/47.

- Alski.** [sygn. nierozwiązana], *Ciężka próba narodu*, Litwa 1922/19.
- Andrzejewski Z.**, *Dążenia Litwinów*, Nasza Niwa 1920/10.
Artykuł zamieszczony..., Głos Litwy 1919/89.
- Audax.** [sygn. nierozwiązana], *O tak zwanej fizjonomii m. Wilna*, cz. II, Echo Litwy 1920/37.
- B.Z.** [sygn. nierozwiązana], *Naród i państwo*, Nasza Niwa 1920/11.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Al. Babiański...*, Głos Litwy 1919/36.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Dookoła plebiscytu*, Głos Litwy 1920/46.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Drobne, nieuchwytnie...*, Głos Litwy 1919/2.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Gdyśmy przed paru tygodniami...*, Głos Litwy 1919/29.
- B.[irżysz]-ka M.**, *I jeszcze o plebiscycie...*, Głos Litwy 1919/30.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Jedną z plag...*, Głos Litwy 1919/3.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Jesteśmy obecnie w okresie...*, Głos Litwy 1919/21.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Jesteśmy świadkami...*, Głos Litwy 1919/14.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Niezdolna atmosfera*, Głos Litwy 1919/6.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Prasa polska...*, Głos Litwy 1919/35.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Przed paru zaledwie tygodniami...*, Głos Litwy 1919/7.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Sprawozdanie korespondenta...*, Głos Litwy 1919/4.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Ułożenie się stosunków między państwowych...*, Głos Litwy 1919/8.
- B.[irżysz]-ka M.**, *W chwili obecnej Polska...*, Głos Litwy 1919/13.
- B.[irżysz]-ka M.**, *W pismach warszawskich...*, Głos Litwy 1919/11.
- B.[irżysz]-ka M.**, *Wiadomość...*, Głos Litwy 1919/33.
- Bacny obserwator...*, Głos Litwy 1919/122.
- Bierzemy do rąk...*, Głos Litwy 1919/88.
- Brzozowski Z.**, *Litwa – Wilno 1910–1945*, Paryż 1988.
- Bukowiecki H.**, *Niebezpieczny posiew*, Głos Ludu 1921/3.
Chiński mur, Głos Litwy 1919/62.
- Co o nas mówią w Sejmie Litewskim*, Głos Ludu 1921/4.
- Czemu „w Litwie”, nie „na Litwie”*, Głos Litwy 1919/155.
- Czy rząd kowieński posiada prawa do Litwy Wschodniej?*, Przyszłość Litwy 1922/1.
- Czy zdzierzycie?*, Zakneblowane usta – jednodniówka, Wilno 7 VI 1922.
- Daje się nieraz dziś usłyszeć...*, Wiadomości Wileńskie 1920/2.
- Dziś odbędą się wybory...*, Głos Litwy 1922/6.
- Do czytelników*, Głos Ludu 1921/1.
- Feliks K-ki.** [sygn. nierozwiązana], *Do pracy nad ekonomicznym stanem Litwy*, Głos Litwy 1919/13.
- Filaret.** [sygn. nierozwiązana], *Ze stosunków krajowych*, Głos Ludu 1921/6
- Gal.** [sygn. nierozwiązana], *W błędnym kole*, Litwa 1922/29.
- Galingas** [sygn. nierozwiązana], *Rocznica*, Litwa 1922/11.
Gdy się zejdzie przeciętny..., Głos Litwy 1919/84.
„Głos Litwy” a „Nasz Kraj”..., Głos Litwy 1919/55.
- Guga** [sygn. nierozwiązana], *O przyszłość naszą i Wilna*, Litwa Niepodległa – jednodniówka, Wilno 3 XII 1921.
- J.B.** [sygn. nierozwiązana], *O polityce polskiej względem Litwinów*, Głos Litwy 1919/122.
- J.G.** [sygn. nierozwiązana], *O los Wileńszczyzny*, Nasza Niwa 1920/2.
- J.K.** [sygn. nierozwiązana], *O plebiscycie*, Głos Litwy 1919/37.
- J. P-jis.** [sygn. nierozwiązana], *Granice Litwy etnograficznej*, Nowiny Litewskie 1918/11.

- Jeden z naszych artykułów...*, Głos Litwy 1919/83.
Jedna ze spraw..., Echo Litwy 1920/25.
Jesteśmy świadkami..., Głos Litwy 1919/73.
Jeszcze na początku..., Głos Litwy 1919/134.
K.B. [sygn. nierozwiązana], *O losy Litwy*, Echo Litwy 1919/8.
K.C. [sygn. nierozwiązana], *Samookreślenie, a plebiscyt*, Głos Litwy 1919/53.
Kapka [sygn. nierozwiązana], *Zamaskowana polonizacja*, Straż Litwy 1921/23.
Kn. [sygn. nierozwiązana], *Łzy radości – łzy smutku*, Echo Litwy 1920/131.
Komitet Redakcyjno-Wydawniczy, *Od dziś dnia...*, Głos Litwy 1920/1.
Komitet Redakcyjno-Wydawniczy, *W poczuciu powagi...*, Echo Litwy 1920/135.
Kunigaikštis [sygn. nierozwiązana], *Rozdziobią was kruki i wrony*, Litwa 1922/58.
Litewska teoria o „spolszczonych” Litwinach, mps., Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie, zespół 322, teczka 9382.
Lachim B., *Rok temu my...*, Dzwon Litwy 1921/26.
M.P. [sygn. nierozwiązana], *O przyszłość miasta Wilna i guberni wileńskiej*, Wilno 1918.
Mański [sygn. nierozwiązana], *Gdzie wyjście?*, cz. II, Echo Litwy 1920/101.
Mański [sygn. nierozwiązana], *Nasza antypolskość*, Echo Litwy 1920/44.
Mański [sygn. nierozwiązana], *Spotkajmy się i poznajmy*, Echo Litwy 1920/43.
Mański [sygn. nierozwiązana], *Tylko z Litwą*, Dzwon Litwy 1920/3.
Martyrologia prasy litewskiej w Wilnie, Józef – jednodniówka wileńska, Wilno 22 XI 1921.
Michałowski B., *Każdy człowiek...*, Dzwon Litwy 1921/16.
Minął rok 1919..., Echo Litwy 1920/1.
N. [sygn. nierozwiązana], *Wówczas i dziś*, Głos Litwy 1919/134.
Nareszcie sami!..., Wiadomości Wileńskie 1920/16.
Nie tyle czytamy..., Głos Litwy 1919/133.
Ob. T. Szopie..., Echo Litwy 1920/1.
Od dłuższego już czasu..., Wiadomości Wileńskie 1920/19.
Od Redakcji „Przyszłości Litwy”, *Przyszłość Litwy* 1922/1.
Od Redakcji, Dzwon Litwy 1920/1.
Od Redakcji, Głos Litwinów – jednodniówka, Wilno 21 VI 1922.
Od Redakcji, *Nasza Niwa* 1920/1.
Ostrzeżenie!, Głos Litwy 1922/5.
Parę razy już poruszaliśmy..., Głos Litwy 1919/74.
Parokrotnie poruszaliśmy..., Echo Litwy 1920/108.
Pax [sygn. nierozwiązana], *Pierwsze kroki*, Głos Litwy 1919/4.
Pertinas [sygn. nierozwiązana], *Dlaczego Litwa domaga się stale Wilna*, Litwa 1922/76.
Pewien polityk wileński..., Wiadomości Wileńskie 1920/21.
Pewne pismo wileńskie..., Głos Litwy 1919/104.
Polska w Wilnie, Głos Litwy 1921/83.
Pos. Kamieniecki, jak wiemy..., Głos Litwy 1919/150.
Pragnęlibyśmy przede wszystkim..., Echo Litwy 1920/11.
Prasa litewska, mps., *Kolekcja Ludwika Abramowicza*, LMAVB, fond 79, teczka 844.
Przed paru dniami..., Głos Litwy 1919/96.
Przed półtrzecia rokiem..., Adam – jednodniówka, Wilno 22 XI 1921.
Przegląd prasy..., Echo Litwy 1920/10.
Redakcja, *Od dawna już...*, Głos Ludu 1921/1.

- Redakcja**, *Przed paru laty...*, Głos Litwy 1919/1.
Rola Polaków litewskich..., Echo Litwy 1920/26.
- Römer M.**, *Litwa. Studium o odrodzeniu narodu litewskiego*, Lwów 1908.
Sprawa zawieszenia dziennika „Głos Litwy”, Echo Litwy 1919/1.
Stanowisko litewskie wobec wyborów do tak zwanego „Sejmu Wileńskiego”, Litwo, ojczyzna moja – jednodniówka, Wilno 10 XII 1921.
Stosunek Litwy Niezależnej do Państwa Polskiego, Głos Ludu 1921/6.
Stosunek Litwy Niezależnej do Państwa Polskiego, Głos Ludu 1921/8.
T. zw. demokracja polska..., Echo Litwy 1920/95.
- Ten trzeci** [sygn. nierozwiązana], *Ewentualne drogi do porozumienia*, Głos Litwy 1920/51.
W artykule swym..., Głos Litwy 1919/156.
W artykule wczorajszym..., Głos Litwy 1919/69.
W nr 146 „Głosu Litwy”..., Głos Litwy 1919/149.
W numerze sobotnim..., Głos Litwy 1919/160.
W wyborach..., Głos Litwy 1922/1.
- W.O.** [sygn. nierozwiązana], *Naprawa błędów historii*, Echo Litwy 1920/107.
- W.O.** [sygn. nierozwiązana], *Nasz stosunek do społeczeństwa polskiego w chwili obecnej*, Echo Litwy 1920/127.
- W.O.** [sygn. nierozwiązana], *Ugodowcy litewscy*, cz. II, Echo Litwy 1920/99.
- W.O.** [sygn. nierozwiązana], *Wilno-Gdańsk (zestawienie polityczne)*, Echo Litwy 1920/119.
Walka obszarników o majątki, Głos Ludu 1921/2.
Wiedzieliśmy od paru tygodni..., Głos Litwy 1919/82.
Wileńskie Biuro Informacyjne, mps., LMAVB, *Kolekcja Mariana Świechowskiego*, fond 168, teczka 27.
- Wróblewski T.**, *Prasa litewska w Wilnie przed sądem i rządem „Litwy Środkowej”*, Kowno 1921.
Wszystkie pisma polskie..., Głos Litwy 1919/86.
Wybory do Konstytuanty Litewskiej, Głos Litwy 1919/163.
Wznawiamy przerwana..., Dzwon Litwy 1921/14.
Z pobytu w Kownie..., Głos Litwy 1919/115.
Z powodu oświadczenia..., Głos Litwy 1919/131.
- Z.** [sygn. nierozwiązana], *Dlaczego nie chcemy plebiscytu?*, Echo Litwy 1919/10.
- Z. A.** [sygn. nierozwiązana], *„Nasz Kraj podaje...*, Głos Litwy 1919/39.
- Z. A.** [sygn. nierozwiązana], *„Nasz Kraj” zarzuca inteligencji litewskiej...*, Głos Litwy 1919/45.
- Z. A.** [sygn. nierozwiązana], *Jedną ze spraw palących...*, Głos Litwy 1919/37.
- Z. A.** [sygn. nierozwiązana], *Obchód rocznicy unii lubelskiej...*, Głos Litwy 1919/49.
- Z. A.** [sygn. nierozwiązana], *Polacy w dniu dzisiejszym...*, Głos Litwy 1919/38.
- Z. A.** [sygn. nierozwiązana], *W 350-tą rocznicę...*, Głos Litwy 1919/43.
- Z. A.** [sygn. nierozwiązana], *Wojtek przemówił...*, Głos Litwy 1919/48.
- Z. Ż.** [sygn. nierozwiązana], *O Unię polsko-litewską. Studium ekonomiczne, polityczne i kulturalne*, cz. I, Echo Litwy 1920/27.
- Zamieszczony niżej...*, Głos Litwy 1919/138.
Zarys rozwoju życia umysłowego i politycznego Litwy oraz jej stosunek do Polski Niepodległej, mps., Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Wilnie, AAN, sygn. 8.

Opracowania:

- Buchowski K.**, *Litwomani i polonizatorzy. Mity, wzajemne postrzeganie i stereotypy w stosunkach polsko-litewskich w pierwszej połowie XX wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2006.
- Dąbrowski P.**, *Narodowa Demokracja byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Studium z zakresu myśli politycznej i działalności obozu narodowego na ziemiach litewsko-białoruskich w latach 1897–1918*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010.
- Dąbrowski P.**, *Rozpolitykowane miasto. Ustrój polityczny państwa w koncepcjach polskich ugrupowań działających w Wilnie w latach 1918–1939*, Arche, Gdańsk 2012.
- Encyklopedia Ziemi Wileńskiej. Książka i prasa na Ziemi Wileńskiej. Drukarnie, wydawnictwa, księgarnie, biblioteki, czasopisma XVI w. – 1945 r.*, oprac. M. Jackiewicz, Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, Bydgoszcz 2008.
- Makowski B.**, *Litwini w Polsce 1920–1939*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986.

Przemysław DĄBROWSKI

**“THE ISSUE OF VILNIUS” IN THE PAGES OF POLISH-SPEAKING LITHUANIAN PRESS
IN VILNIUS IN THE YEARS 1919–1922**

(Summary)

Polish and Lithuanian political and social groups in the former capital of the former Grand Duchy of Lithuania claimed a number of arguments in solving the “case of Vilnius”. Without a doubt, this was a flashpoint in relations between nationalities. During this period, the authorities in Vilnius changed very often and the repair situation had already been taken during the Board of Civil Eastern Territories. New solutions were introduced in place in the so-called Central Lithuania. This is what was presented in the pages of Polish-speaking Lithuanian press of Vilnius was quite “moderate” in comparison with the unusually “radical” theses offered in a Lithuanian-press. The arguments put forward by the Polish-language journalists of the Lithuanian press in Vilnius and representatives of the Polish political and social groups testified to the fact that in the interwar period, there was not any chance of dialogue between Poles and Lithuanians, about the future of the former capital of the former Grand Duchy of Lithuania. Accusations and blame the one hand, bore similar on the other. Developing a lack of mutual agreement, blurred over the years the common heritage of the former Polish-Lithuanian Commonwealth.

Keywords: the former Grand Duchy of Lithuania; dispute over Vilnius; Lithuanian newspaper; Polish-Lithuanian Commonwealth